

Nataša BRATINA JURKOVIČ

Izjemne krajine Sredozemlja

V prispevku je predstavljena tematska študija »Outstanding Landscapes in the Mediterranean«/Izjemne krajine Sredozemlja^[1], ki sem jo končala aprila 2010. Nastala je na pobudo in po naročilu mednarodne institucije Priority Actions Programme – Regional Activity Centre (PAP-RAC), v okviru UNEP – Mediterranean Action Plan, z namenom ohranitve izredne pestrosti in raznolikosti obalnih krajin. Zaradi intenzivnih družbeno-gospodarskih vplivov in s tem velikih sprememb v krajinah Sredozemlja, so obalne krajine Sredozemlja pogosto degradirane ali celo uničene. V študiji je podana metodologija za opredeljevanje izjemnih krajin Sredozemlja kot najvrednejših in najtipičnejših krajin na tem območju. Izjemne krajine so najznačilnejše kulturne in naravne krajine, ki predstavljajo identiteto nekega območja. Namen opredeljevanja izjemnih krajin je ohranitev in vzdrževanje njihovih vrednosti. V študiji je opredeljeno območje obravnave in značilnosti

obalne regije Sredozemlja, opisane so tipične krajine, predstavljene so ključne spremembe krajin v Sredozemlju in opredeljeni vzroki za nje, podan je koncept opredeljevanja izjemnih krajin, predstavljena so posebna območja prepoznavnih krajin in njihovo varstvo na drugih področjih v evropskem in svetovnem merilu, opisana so merila za določanje izjemnih krajin Sredozemlja, določena je metodologija in delovni postopek. Predstavljene so možnosti za vključitev vsebine v prostorske in druge sektorske politike. Nazadnje sta predstavljena praktična primera opredelitve in vrednotenja izjemnih krajin z opisi, določitvijo meje območja in s slikovnimi predstavitevami.

Ključne besede: krajinska dediščina, degradacija obalnih krajin, vrednotenje krajin, izjemne krajine, Sredozemlje

1 Uvod

Spoznavanje krajin in zavedanje o krajinah kot vrednoti je v zadnjih dveh desetletjih postalo zelo aktualno. Opredeljevati krajine kot kulturno in naravno dediščino je najzgodnejša oblika varstvenega odnosa do krajin. Krajina je prostor, v katerem vsak dan bivamo, s svojim delovanjem jo lahko spreminjamo ali negujemo in vzdržujemo. Krajina je odraz skupnega delovanja naravnih procesov in človekovih dejavnosti.

V prostoru se nenehno dogajajo spremembe, ki so rezultat uresničevanja družbenih potreb v obliki novogradenj zaradi širjenja poselitve, krčenja gozda, preoblikovanja reliefa zaradi kmetijstva, izgradnja infrastrukture, industrije, urejanje športnih območij, širjenje turizma in podobno. Vse te spremembe, ki so v zadnjem času hitro naraščale, so izredno vplivale na spremembe krajin in s tem na podobo krajin. Pritiski intenzivnega razvoja in spremembe krajin so zelo opazni na območju Sredozemlja, še prav posebej na obalnih območjih, kjer je pritisk razvoja največji.

V razvitih deželah, kjer je razvoj dejavnosti potekal hitro in zelo intenzivno, so se začeli vse bolj zavedati, da je krajina omejen naravni vir in da je dober potencial pomemben za gospodarsko rast, predvsem za turizem. Krajina harmoničnih in skladnih razmerij je med človekovo dejavnostjo in ohranjeno naravo pomembna konkurenčna prednost. Predvsem prepoznavne izjemne krajine predstavljajo identiteto nekega območja, na različnih ravneh (lokalna, regionalna, nacionalna, mednarodna). Predstave, ki jih ima družba o krajini, pogojujejo

tudi ravnanje z njo, kar vpliva na stanje in podobo krajin ter na kakovost bivanja.

Območje Sredozemlja je zelo raznoliko ter zaradi svojih posebnih značilnosti deluje kot zaključena celota. Vsakdo, ki sliši besedo Mediteran/Sredozemlje, pomisli na morje, plaže, oljke, agrume, vinograde, ribe, veliko sonca in dobrega vina, preprosto na ugodje, na nekakšen »raj na zemlji«. Vendar Mediteran v svojih jedrih ne zajema samo lepega, ampak žal veliko tudi že degradiranega prostora z intenzivno poselitvijo, masovnim turizmom in industrijo v neposrednem obalnem pasu, v stiku morja s kopnim. Ker želimo čim bolj ohraniti in doživljati raznolikosti Sredozemlja, želimo ohraniti tipične sredozemske krajine z vsemi svojimi značilnostmi, ki izstopajo s svojo podobo in pomenijo identiteto Sredozemlja. Krajine Sredozemlja je treba obravnavati celovito ter sprejeti politike in ukrepe za njihovo varovanje, upravljanje in prostorsko načrtovanje.

V svetu se krajine posebnih vrednosti opredeljujejo predvsem kot območja z velikimi doživljajskimi vrednostmi, povezanimi z izjemno naravno ali ustvarjeno krajinsko zgradbo, z visoko stopnjo naravne ohranjenosti, izjemnimi oblikami kulturnih krajin ali pa z drugimi, predvsem simbolno-asociativnimi pomeni. Namen opredeljevanja izjemnih krajin je ohranitev in vzdrževanje njihovih vrednosti, saj so kot najvišji dosežek krajinske kulture temeljnega pomena za oblikovanje identitete v nacionalnem in mednarodnem prostoru.

Slika 1: Sredozemska krajina – otoki Kornatov/naslovna slika študije Outstanding Landscapes in the Mediterranean (foto: Nataša Bratina Jurkovič)

Prav zato se je s študijo Outstanding Landscapes in the Mediterranean želelo podati pogled v prostorsko problematiko, v opredelitev prepoznavnih in posebej vrednih območij, imenovanih izjemne krajine. Poseben cilj študije je bil svetovati vsem tistim, ki želijo udeležiti koncept izjemnih krajin kot posebnih varovanih krajin na načrtovalskem in upravljalškem področju, in sicer tako za odgovorne strokovnjake na državni, regionalni in lokalni ravni, v okviru nevladnih organizacij in povsod drugje, še posebej za tiste, ki sprejemajo odločitve, v politiki in vseh drugih oblikovanih skupinah od lokalne do mednarodne ravni.

2 Opredelitev obalnega območja Sredozemlja

Sredozemsko obalno regijo opredeljuje predvsem Sredozemsko morje in podnebje, prav zato je zelo drugačna od ostalih celinskih regij. Tu se prepleta izjemna večtisoletna naravna in kulturna dediščina Sredozemlja. Na Sredozemsko morje meji 21 držav. Od skupnih naravnih in antropogenih značilnosti Sredozemlja je tipično značilno rastje, prilagojeno kmetijstvu, tip pozidave in način življenja, morska plovba, ribištvo, pridobivanje soli na solinah in turizem.

Sredozemlje je povezala morska plovba, ki je v novejšem času dala veljavo večjim pristaniščem, med katerimi so nekatera postala tudi pomembna naftna pristanišča. V bližini njih se je razvila industrija. Turizem je ob kmetijstvu najpomembnejša gospodarska panoga in Sredozemlje je najmočnejše evropsko turistično območje. Na obalnih območjih je opazna močna koncentracija prebivalstva in gospodarskih dejavnosti prav ob obalah, kar se najizraziteje kaže v strnjeno zgrajenih naseljih ter v elementih pozidave in arhitekture.

2.1 Sredozemska regija v številkah

Mediterranska regija je zelo obsežna, gosto naseljena in množično turistično zaželena destinacija. Sredozemske države površinsko obsegajo 5,7 % vsega kopnega na svetu, v njih pa živi 460 milijonov prebivalcev, kar znaša 7 % svetovne populacije. Projekcija rasti prebivalstva na tem območju do leta 2025 je povečanje na 520 milijonov prebivalcev. To pomeni 60 milijonov prebivalcev več v prihodnjih 15 letih. Obenem v Sredozemlju živi 60 % prebivalcev držav, ki imajo malo vodnih virov. Sredozemsko regijo vsako leto obišče 275 milijonov ljudi, kar znaša 31 % vsega svetovnega turizma. Sredozemske države ustvarijo 12 % svetovnega družbenega proizvoda, vendar se ta delež v zadnjem času nekoliko zmanjšuje (SOED, 2009).

2.2 Mediteranski kulturni elementi

V Sredozemlju ne obstaja samo ena sredozemska kultura, ampak jih je več, ki se med seboj razlikujejo in povezujejo. Razlike pogojujejo različen izvor, zgodovina, religija in kulturne navade. Tu se srečujejo tri religije – judovstvo, krščanstvo in islam, kar je tudi pustilo viden vpliv v zunanji podobi dežel. V zgodovinskem orisu preteklosti Sredozemlja je enopomensko to, da so veliki narodi, kot so Rimljani, Grki in Arabci, pluli po Sredozemskem morju in izvajali medsebojna trgovanja, naseljevanja in borbena osvajanja ozemlja. V različnih obdobjih je prevladoval na istih ozemljih en narod, nato drugi in povsod so pustili vidne vplive v prostoru predvsem na obalnih območjih.

Med kulturne elemente Sredozemlja lahko prištevamo značilno arhitekturo, tipične kulturne krajine, navade in običaje. Značilna arhitektura se izkazuje predvsem kot kamnita gradnja, z arhitekturnimi slogi, ki so tipično sredozemski, kot so jonska, dorska, korintska arhitektura, rimska arhitektura in arhitektura z vplivom iz arabskih dežel in druge grajene značilnosti. Hkrati so značilnost naselij tudi manjši vrtovi v atrijih hiš (patio) ali dvoriščih (dvoriščni vrtovi) in javni trgi, tlakovani in s sadnimi nasadi, običajno s posajenimi agrumi, ki so razporejeni v pravilnem rastru.

3 Sredozemske krajine kot identiteta Sredozemlja

Enotnost in razpoznavnost sredozemskih krajin se izraža v tipičnih podnebnih pogojih, značilnih ekosistemih in tipičnem rastju (naravno in kulturno rastje). Hkrati so krajine vzdolž obale Sredozemskega morja tudi zelo raznolike. Predvsem podnebje in relief vplivata na raznolikost sredozemskih obalnih krajin. Poleg tega določajo raznolikost krajin še geološke posebnosti in z njimi povezane hidrološke in vegetacijske ter kulturne posebnosti. Geološka (različna matična kamnina) in

reliefna raznolikost ustvarja veliko pestrost v rabah, smerih prostora, hidrologiji in drugem. Sredozemske krajine izražajo sedanji in pretekli odnos med človekom ter njegovim naravnim in grajenim okoljem, s svojo pestrostjo pa prispevajo k lokalni in regionalni identiteti. V različnih zgodovinskih obdobjih so ljudstva, ki so naseljevala Sredozemlje, razvila zelo pestre in bogate kulturne krajine. Tipične sredozemske kulturne krajine so rezultat preoblikovanja tal in reliefa z namenom pridelovanja hrane, gradnje bivališč, utrdb, cerkev, pokopališč, dvorcev ter umetniškega vrtnega in parkovnega ustvarjanja.

Kulturno krajino na podeželju zaznamuje predvsem kmetijstvo, ki ima glavno vlogo pri njihovem razvoju. Značilne so terase – obdelovalne površine na strmehjših pobočjih in kamniti mejni zidovi, na katerih se mešane pridelovalne kulture vse bolj umikajo intenzivnim plantažnim nasadom (slika 2). Gozdovi ali manjše zaplate gozda imajo pomembno vizualno, biološko in podnebno vlogo v sredozemskih krajinah, čeprav je pravega gozda sorazmerno malo. Mnoga nekdanja kmetijska zemljišča prerašča avtohtono gozdno rastje.

Tradicionalni pridelovalni krajinski vzorec sredozemskega obalnega pasu oblikujejo predvsem rastje s prepletom naravnih rastlinskih prvin, okrasnega rastlinja in kmetijskih kultur ter strnjena manjša naselja. Oblike pridelovalnega prostora označujejo številne manjše pravokotno zasnovane površine, ki se nizajo v pobočjih kot terasaste površine. Širino teras določa strmina pobočja. Za kmetijska zemljišča je značilna mešana kultura kot splošni sredozemski pridelovalni vzorec, v katerem se mešajo pridelava zelenjadnic, zelišč, poljedelskih kultur, vinske trte, oljk in sadnega drevja. Mešano pridelavo omogoča velika osvetljenost čez vse leto in višje temperature sredozemskega podnebja. Tradicionalni krajinski vzorec »mešane kulture« izpodriva sodobna ureditev kmetijskih pridelovalnih zemljišč, ki opušča nekdanje terase na strmih pobočjih in ureja večje strnjene pridelovalne površine v bolj ravninskih delih. Osnovni vzorec pa ohranjajo sredozemske okrasne rastline in

Slika 2: Plantaža oljk (foto: Marko Prem)

sredozemsko naravno rastje, ki postopno zarašča tudi terase v strmih legah. Večje obalne ravnice so nastale ob izlivih rek v morje. V preteklosti so bile tu obsežne površine solin, ki so danes ponekod spremenjene v kmetijska zemljišča, deloma se na njih še pridobiva sol, ponekod pa so opuščene in propadajo.

Mediterranske kulturne krajine izrazito označujejo grajene antropogene prvine, predvsem arhitektura stavb in značilen urbanizem (slika 3). Tradicionalna naselja so postavljena v prostoru z znatnim upoštevanjem podnebnih razmer in so večinoma strnjena. Novejša poselitev pa izgublja tradicionalni vzorec strnjenih naselij in je zlasti v bližini mest dokaj hitra, bolj razpršena in predvsem manj nadzorovana, kar povzroča degradacijo v prostoru.

4 Spremembe krajlin v Sredozemlju

Na vsem območju Sredozemlja so obalna območja izpostavljena zelo močnim pritiskom intenzivnega razvoja in problemom, ki ogrožajo obalne vire in povzročajo degradacijo naravnih in kulturnih krajlin obalnih območij ter tako zmanjšujejo možnosti za sonaravne gospodarske dejavnosti. Narašča izrazit vpliv človeka na obalne in morske ekosisteme, kar se kaže v slabšanju ekološkega stanja obalnih voda in pridelave zdrave morske hrane. Vzroki za to so predvsem intenzivno urbanizirana območja, s tem naraščanje prometa na kopnem in morju, širitev pristanišč, obsežen industrijski ribolov. Vse to povzroča občutno gospodarsko škodo in trajno spreminjanje celotne podobe prostora Sredozemlja.

Degradacija obalnih krajlin je predvsem posledica teh človekovih dejavnosti:

- izredno naraščajoča je poselitev in turizem v najožjem obalnem pasu;
- nenadzorovan urbanizem – razpršena in predimenzionirana gradnja;

Slika 3: Urbana krajina – Ibla, Sicilija (foto: Nataša Bratina Jurkovič)

- neurejena stanovanjska gradnja stanovanjskih družinskih hiš, ki silijo večinoma v rob obale in na vzpetine obalnega pasu;
- razvoj masovnega turizma, naraščajoča gradnja turističnih naselij (hoteli, apartmajski naselja), ki imajo uniformirano podobo, popolnoma netipično za Mediteran, in so velikostno predimenzionirana;
- naraščanje intenzivne industrije in pomorskega prometa;
- slabšanje stanja na kmetijskih območjih z opuščanjem tradicionalne pridelovalne rabe in uvajanjem plantažnih nasadov;
- erozija tal in dezertifikacija;
- pogosti gozdni požari na obalnih območjih, ki so premalo nadzorovani;
- čezmerno izkoriščanje obalnih in morskih virov;
- onesnaževanje in s tem izguba vrst, habitatov in krajinske pestrosti.

4.1 Naraščanje poselitve in nenadzorovana urbanizacija

Hitro rastoča koncentracija prebivalstva, predvsem v zadnjih dvajsetih letih, nekontroliran razmah turizma in s tem povečanje območij za prostočasne dejavnosti, rekreacijo in šport v obalnem pasu povzročajo najizrazitejšo degradacijo obalnih mediteranskih krajin. To je najbolj prisotno v državah južnega Sredozemlja, čeprav je trend več ali manj opazen povsod. Vse to je povezano z zemljiškimi špekulacijami in s črnograditeljstvom, tako stanovanjska in turistična gradnja posega v najbolj kakovostna obalna območja, kar trajno negativno vpliva na obalni pas in obalne krajine. Urbanizacija obale je že tako močna, da je dosegla stanje nasičenosti oziroma hiperrazvoja, za katerega je značilna visoka koncentracija prebivalstva, degradacija okolja in s tem zmanjšanje kakovosti bivanja. Največji problem v nenehnem naraščanju številu prebivalstva v Sredozemlju je širjenje poselitve in gradnje infrastrukture v ozek obalni pas

Slika 4: Novo stanovanjsko naselje na obali, Cala Montgo, Španija (foto: Landscape Observatory of Catalonia)

(slika 4). Do zdaj je bilo že približno 40 % celotne dolžine obalnega pasu sredozemskih držav zavzeto oziroma urbanizirano. Demografski trendi kažejo, da bo prebivalstvo v južnih in vzhodnih državah Sredozemlja v prihodnje še naraščalo in se povečevalo. Proces naseljevanja ob morskih obalah zaradi širitve gospodarskega razvoja ob morju in ugodnih podnebnih razmer je tako intenziven, da pospešuje nastanek značilnega pojava litoralizacije pritiskov na okolje. Povečujejo se razlike v razvoju med ožjimi obalnimi območji in opuščenimi revnejšimi območji v zaledju sredozemske regije.

4.2 Intenziven razvoj turizma

Turizem je vitalna ekonomska aktivnost v vseh sredozemskih državah in zajema 30 % vsega svetovnega mednarodnega turizma. V letu 2007 je sredozemske države obiskalo 275 milijonov turistov. (SOED, 2009) Pojav masovnega turizma prav v obalnem pasu je močno spremenil podobo krajine in naselij, ki so jih zapolnili kompleksi večnadstropnih hotelov (slika 5) in apartmajskih naselij. Ti so ostro nasprotje tradicionalni arhitekturi in drugim tradicionalnim oblikam v krajini. Turizem je s svojimi velikimi potrebami v ozkem obalnem pasu povzročil konflikte v kmetijstvu in industriji ter pri vodni oskrbi. Opuščati so se začele tudi terase kot tipične obdelovalne površine, ki so jih obdelovali tisočletja. Razmah turizma povečuje številne že obstoječe probleme urbanih območij, zmanjšuje se biološka pestrost in krajinske vrednosti obalnih območij. Najzanimivejše lokacije v prostoru in posebne krajine, tiste, ki so še uspele ohraniti naravno podobo ali visok delež kulturnih značilnosti in s tem izkazujejo visoko vrednost, so pod največjim pritiskom nadaljnega razvoja turizma.

4.3 Modernizacija kmetijskih območij

V zadnjih desetletjih je zelo prisotna modernizacija kmetijstva

Slika 5: Turistično obalno območje, Bejrut (foto: Marko Prem)

Slika 6: Teraso v zaraščanju – Račišče, Korčula (foto: Nataša Bratina Jurkovič)

z uvajanjem novih tehnologij in kmetijskih praks, kot so plantažni nasadi in podobno. Z intenziviranjem kmetijske pridelave se precej zmanjšujeta biotska (vrste, habitati) in krajinska pestrost, pri čemer se spreminja tipična podoba Sredozemlja, in sicer s posegi, kot so osuševanje mokrišč, izguba sipin, spremembe in regulacije vodnih strug, reliefna izravnava obdelovalnih površin in podobni ukrepi. Obenem se posledično pojavlja erozija tal in ponekod tudi že dezertifikacija – proces širjenja oziroma oblikovanja območij puščav, kar je lahko posledica podnebnih sprememb, neustrezne rabe tal ali določenih kompleksnih součinkovanj teh dejavnikov. Drugje, v strmejših predelih se množično opušča obdelovanje kmetijskih površin in so te izpostavljene zaraščanju, s čimer prihaja do temeljne preobrazbe kulturnih krajin (slika 6). Izgubljajo se tradicionalni krajinski vzorci rabe prostora, spreminjajo se krajinske strukture in teksture drobne členjenosti, poljske delitve, uporabe naravnih elementov (kamniti zidovi in podobno.).

4.4 Gozdni požari kot naravne nesreče ali zaradi vpliva človeka

Gozdni požari na obalnih območjih Sredozemlja so v zadnjih letih resna grožnja in velik problem za gozdove. Velikokrat se zgodijo kot naravna nesreča zaradi vse daljših sušnih obdobij, včasih pa tudi zaradi malomarnosti ali namernega vpliva človeka. Z osiromašenjem površin zaradi požarov se uničuje in zmanjšuje površinski pokrov in spreminjajo se temeljne značilnosti krajine na prizadetih območjih. Površine postajajo gole in veliko časa je potrebno, da se te površine naravno sanirajo, obnovijo z rastjem, ki pa ni enako prvotni pokrovnosti. Velikokrat se ti požari zgodijo blizu urbanih in turističnih območij, katerih vidne, mikropodnebnne in socialne funkcije so s tem popolnoma spremenjene in zelo osiromašene. Ožgane površine na odročnejših mestih se prepusti naravni sukcesiji, kar je dolgotrajen proces. Drugje se izvede pogozdovanje, še posebej v bližini naselij in turističnih območij, kar pa ni vedno

najuspešnejši ukrep. S pogozdovanjem se uvajajo nove drevesne vrste, velikokrat neavtohtone, in s tem nastanejo novi, drugačni krajinski vzorci – linijski in simetrični, namesto organski.

4.5 Onesnaževanje zaradi intenzivnih dejavnosti človeka

Onesnaževanje morja in morske obale je zelo intenzivno zaradi vseh navedenih pritiskov, ki jih izvaja človek v okolje. Industrijska proizvodnja (živilska industrija, energetika, metalurška industrija, cementarne, kemični obrati, naftne rafinerije), komunalne odplake in eutrofikacija kot čezmerna obremenitev morja s hranili so glavni problemi Sredozemlja. Komunalne odplake prispevajo 80 % vsega onesnaženja Sredozemskega morja. Prevelik industrijski ulov povzroča izginjanje morskih vrst, tudi tistih, ki so že na seznamih ogroženosti. Pomanjkanje pitne vode in vode za namakanje je v Sredozemlju znano dejstvo, vendar se potrebe po vodi v vsej regiji nenehno povečujejo.

4.6 Podnebne spremembe

Opazne so izrazite podnebne spremembe v Sredozemlju, ki tudi vplivajo na spremenjeno podobo obalnih krajin. V svetovnem merilu je sredozemsko območje označeno kot eno od žarišč podnebnih sprememb. Na jugozahodu, denimo v Španiji, severni Afriki in na jugovzhodu Evrope, je opazen dvig povprečne temperature za približno 2 °C, zmanjšuje se količina padavin, in sicer v zadnjem stoletju za 20–25 %. Obenem se povečuje temperatura morja. V zahodnem delu sredozemskega bazena se je globokomorska in obalna temperatura morja v zadnjih 30 letih v povprečju dvignila za 1 °C (SOED, 2009).

4.7 Vpliv sprememb na krajino

Hitremu in nenadzorovanemu urbanemu razvoju je tako mogoče pripisati večino posledic, povezanih s spremembami krajine. Spremembe v prostoru so vidne predvsem kot:

- zmanjšanje prostranih območij ob morju v obliki naravnih habitatov ali kulturno ustvarjenih območij – kmetijske površine, ki so zdaj nepovratno reducirane in degradirane;
- zmanjšanje neoviranega dostopa do obale – neposredni stik kopnega z morjem;
- trajno preoblikovanje naravne obale in reliefa v obalnem pasu;
- zmanjšanje rodovitnosti kopnega in morja;
- povečevanje onesnaženja v obalnem pasu zaradi izpustov fekalij intenzivno naseljenih območij, zaradi »ogromnih« pristanišč in čezmernega pomorskega prometa;
- biološko osiromašenje morja;

- zmanjšanje možnosti koriščenja mineralnih surovin;
- zmanjšanje možnosti koriščenja obale in morja kot kopalne vode;
- prevelika poraba pitne vode na že tako ogroženem območju z malo vodnimi viri;
- v krajini je že vidna velika fragmentacija in razpršenost dejavnosti;
- vidna je intenzivna degradacija obalnega pasu;
- trajna izguba nekaterih tipičnih krajin;
- izgublja se integriteta in identiteta sredozemskega prostora.

Ekosistemske storitve obalnih in morskih ekosistemov, ki so bile v preteklosti podlaga za razvoj lokalnega prebivalstva, so v obalnih regijah Mediterana močno okrnjene in razvrednotene, količinsko in kakovostno pa ogrožene. Ogrožena sta pridelava zdrave hrane in razvoj nadaljnjega turizma, zmanjšuje se kakovost življenja ob Sredozemskem morju, vse to so bile nekoč prednosti, ki so privabljale nove prebivalce.

S tem se uničujejo tipične, naravne in kulturne kakovostne krajine ter izjemne krajine. Proces degradacije povzročajo izgubo najbolj kakovostnih obalnih krajin in s tem izgubo najznačilnejše podobe in identitete Sredozemlja. Vse to ima nepovratne družbene vplive na okoljski, prostorski, socialni, kulturni in ne nazadnje gospodarski vidik sredozemske regije. Kakovostne krajine so pomemben dejavnik za razvoj in uspeh gospodarskih in družbenih pobud ter so temelj za zdrav in kakovosten način življenja.

5 Koncept izjemnih krajin

Krajinska dediščina Sredozemlja je tipološko pestra in viden je vpliv različnih kultur skozi zgodovinska obdobja. Nekatere krajine so – kljub hitremu razvoju in številnim pritiskom v prostor – obdržale zgradbo, ki se ni spremenila več stoletij. Ponekod je še vedno ohranjena in vidna povezava med zasnovanim prvotnih naselij in vzorci kmetijske pridelave, razvitih ob njih. Običajno so to krajinski vzorci drobno členjenih manjših posesti in načina strnjene poselitve. Prav te krajine so manjša skupina krajin, ki jih v strokovnem jeziku imenujemo izjemne krajine. Ker so njihove strukturne značilnosti poudarjene, jih je zato treba posebej obravnavati. Obenem je to skupina krajin, za katero je možnost ohranitve in obstoja najmanjša, zaradi nezadržnega posodabljanja kmetijstva, hitrega razvoja poselitve in ekspanzije turističnih območij prav v obalnem pasu Sredozemlja.

V smislu teh spoznanj in glede na njihovo zgodovinsko in kulturno vrednost je treba izjemnim krajinam posvetiti posebno pozornost v okviru nacionalne in mednarodne skrbi za

naravno in kulturno krajino. Eden od pomembnih korakov v tej smeri je najprej opredelitev izbora izjemnih krajin ter seznanitev strokovne in širše javnosti s pomembnim delom krajinske dediščine.

5.1 Izjemne krajine

To, kar danes vidno zaznavamo na površju zemlje in lahko zaobjamemo s pogledom, je krajina. Krajina je zelo večplastna in prav različna razmerja dejavnikov oblikujejo tudi zelo raznolike in raznovrstne krajine. Prevladovanje določenih dejavnikov v krajini oblikuje različne vrste krajin. Najosnovnejša delitev krajin je delitev na naravne in kulturne krajine, te pa se lahko delijo še na številne podzvrsti. V kulturnih krajinah so vidni rezultati človekove rabe in posegov. Naravna krajina je območje, na katerem poteka razvoj po naravnih zakonitostih, brez posegov človeka.

Izjemne krajine so izbor krajin, ki izstopajo z vsaj eno posebej vredno značilnostjo ali več teh, kot so edinstven vzorec rabe tal, ustrezen delež naravnih prvin, poseben naselbinski vzorec in podobno, kot odraz svojevrstne zgradbe prostora.

Posamezna krajina lahko izstopa z enim vrednostnim vidikom ali več teh. Pri izjemnih krajinah gre za poudarjanje nenavadnega, posebnega, za ugotavljanje kakovosti, ki jih umeščajo v določeno vrsto krajin. Izjemne krajine in opredelitev njihovih vrednosti temeljijo na združitvi več značilnosti ali na samo eni značilnosti, ki pa mora biti visoko razvita, zelo posebna in enkratna na nekem območju. Pri določanju izjemnih krajin je pomembno razumevanje vidne privlačnosti krajine, ki je pomemben element pri obravnavanju in vrednotenju izjemnih krajin. Krajino delajo vidno privlačno in prijetno njene značilnosti, kot so vzpetine, griči, ploskve, vegetacija, vodni elementi, vzorci kmetijskih struktur – njiv, sadovnjakov, nasadov –, vzorci poselitve in drugih antropogenih dejavnikov. Raznolikost struktur, tekstur in barv v krajini prispeva k večji vidni privlačnosti.

Opredelitev izjemnih krajin in določitev meja se spreminjata z velikostjo merila območja. Izbor izjemnih krajin je lahko drugačen na ravni regije, ravni države ali v mednarodni primerjavi. Vendar obstaja cilj, da vsaka dežela oziroma država opredeli svoje izjemne krajine in s tem prispeva k ohranitvi prepoznavnih krajin, ki predstavljajo identiteto Sredozemlja.

Izjemne krajine so najvišja vrednostna kategorija, ki zajema najbolj izstopajoče naravne ali kulturne krajine. S posebno zgradbo ustvarjajo enkratno naravo prostora in poseben pomen. S tem se razvija prepoznavnost območja, kar je pomembno za ohranjanje posameznih nacionalnih identitet in skupne identitete Sredozemlja. Obenem pomenijo krajinsko dediščino Sre-

dozemlja, zato je pomembno in potrebno, da so opredeljene, ovrednotene in priznane kot izjemne krajine.

Izjemne krajine imajo varstveno konotacijo, saj želimo z njihovo opredelitvijo omogočiti ohranitev izvirnih, edinstvenih krajinskih vzorcev obalnih območij sredozemske regije, kar je lahko velika prostorska vrednost tudi v najširšem mednarodnem merilu. Velikokrat so izjemne krajine tudi rezultat vzdržnega kmetijskega pridelovanja in s tem poučen primer trajnostne rabe. Nekatere so lahko tako posebne za neko območje, da lahko predstavljajo tudi blagovno znamko območja, s tem pa so zelo zanimive za gospodarski razvoj, predvsem turizem. Obenem lahko opredelitev kategorije izjemne krajine in zagotovitev njenega varstva pomenita pomoč lokalnim skupnostim, da kljubujejo zunanjim pritiskom razvoja in pohlepu investitorjev po gradnji naselij in novih velikih turističnih območij z negativnim vidikom globalizacije.

Z opredelitvijo izjemnih krajin lahko dosežemo in omogočimo:

- varstvo ali celo zavarovanje najvrednejših delov obalnega območja Sredozemlja;
- ohranjanje prostora, ki prispeva k opredelitvi regionalne, nacionalne ali celo mednarodne identitete;
- ohranitev tradicionalnih vzorcev in krajinske zgradbe na pridelovalnih območjih;
- varstvo posebno vrednih krajinskih vzorcev, značilnih za Sredozemlje;
- vzpostavitev mreže izjemnih krajin Sredozemlja in s tem ohranjanje najznačilnejše podobe obalnega območja Sredozemlja;
- dopolnjevanje varstvenega sistema s področja kulturne in naravne dediščine;
- usmerjanje prostorskega načrtovanja na območjih, ki zajemajo izjemne krajine;
- odvratanje nezaželenih posegov in sprememb, ki povzročajo degradacijo v obalnem prostoru;
- ohranjanje trajnostne rabe na področju kmetijstva, saj so prav številne izjemne krajine zgled okolju prijazne rabe in načina kmetijske obdelave;
- so potenciali za gospodarske dejavnosti, predvsem turizem, vendar v smislu trajnostnega turizma in ne masovnega turizma, ki povzroča degradacijo obalnih območij;
- izobraževanje in ozaveščanje javnosti;
- izobraževanje politikov in strokovnjakov iz drugih strok in z drugih področij;
- izvajanje ciljev Evropske konvencije o krajini;
- izvajanje ciljev Barcelonske konvencije, predvsem Protokola ICZM^[2].

Temeljni cilj opredelitve izjemnih krajin je varstvo, urejanje teh krajin in njihovo vzdrževanje ter s tem ohranjanje izje-

mnih krajinskih značilnosti kot najvrednejših in najtipičnejših območij Sredozemlja.

Poskus in potreba po opredelitvi krajin, ki imajo prav posebne vrednosti in so prepoznavne za neko območje, regijo, državo ter tako izstopajo izmed ostalih krajin, sta se pojavila hkrati z evidentiranjem in vrednotenjem krajin ter s poskusom zavarovanja najvrednejših krajin. Predvsem na področju varstva naravne in kulturne dediščine v evropskem in v svetovnem merilu sta se organizaciji UNESCO (področje kulturne dediščine) in IUCN (področje naravne dediščine) že v 90 letih opredelili do varstva in zavarovanja posebnih krajin z opredelitvijo pojma, ki je dokaj blizu pomenu termina »izjemne krajine«. V zadnjem desetletju je nastala tudi Evropska konvencija o krajini kot mednarodno zakonodajno opozorilo in nujna namera za ohranjanje, vzdrževanje in načrtovanje krajin.

Veliko držav v Evropi je že opravilo evidentiranje in nekatere tudi vrednotenje vseh krajin svoje dežele. Evidentiranje in tipologijo krajin so do zdaj pripravile te evropske države: Avstrija, Belgija, Francija, Nemčija, Velika Britanija, Nizozemska, Madžarska, Irska, Italija (nekatero regije), Norveška, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija, Švica (glej spletno stran European Landscape Convention).

5.2 Izjemne krajine v Sloveniji

V Sloveniji so že zelo zgodaj, v začetku 90. let, pred nastankom Evropske konvencije o krajini, po naročilu ministrstva za okolje in prostor na Inštitutu za krajinsko arhitekturo, (Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani) začeli izvajati projekt tipološke opredelitve in vrednotenja vseh slovenskih krajin – Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (1998)^[3]. V projektu so opisana različna krajinska območja, krajinski tipi in vzorci, izdelale so se tudi usmeritve za načrtovalce po posameznih krajinskih regijah oziroma tipoloških enotah. Temu projektu je sledila študija Izjemne krajine Slovenije (1999), ki jo je izdelal isti inštitut, kot opredelitev najvrednejših in najtipičnejših krajin Slovenije, ki predstavljajo slovensko identiteto in so razpoznavne tudi v evropskem merilu, v nekaj primerih pa tudi v svetovnem. Seznam izjemnih krajin Slovenije vključuje nekaj manj kot 100 predlogov manjših krajinskih območij.

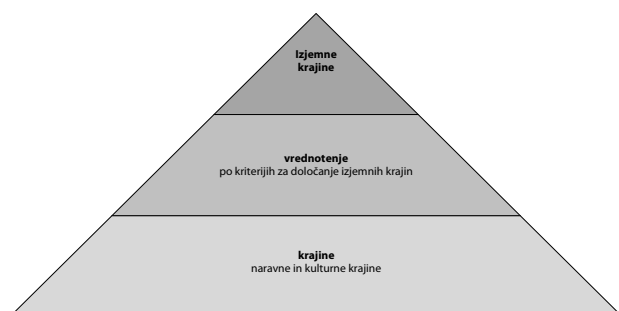
6 Merila za določanje izjemnih krajin Sredozemlja

Izjemne krajine so večinoma kulturne krajine, ki so nastale kot rezultat različnih oblik tradicionalne rabe prostora. Zanje je značilna visoka stopnja prilagojenosti načina pridelovanja naravni zgradbi in naravnim procesom. Ohranjanje najvrednejših kulturnih krajin, ki jih je oblikovala tradicionalna

raba, zahteva nujno ohranitev temeljnih značilnosti krajinskih vzorcev. Kot izjemne kulturne krajine so običajno opredeljeni redki, enkratni ali izredno značilni in ogroženi vzorci krajinske zgradbe. Največje vrednosti so skladna prostorska razmerja med obdelovalnimi in poselitvenimi območji. Vidne so jasne razmejitve med naselji in obdelovalnimi površinami, visoka stopnja prostorskega reda, drobna členjenost prostorskih prvin in ponavljajoče se prvine krajinske zgradbe, kot so na primer obdelovalne terase, parcelna struktura, raster zasaditve dreves ali značilni poudarkih v krajini (cerkve na vrhovih, gradovi na izpostavljenih legah, stanovanjske vile ali druge zgradbe, stolpi, svetilniki in podobno).

6.1 Vrednotenje in razvrstitev krajin

Izbiranje krajin za uvrstitev v najvišji razred znotraj določene prostorske kategorije pomeni iskanje izjemnih enot krajin (slika 7). To je postopek vrednotenja, pri katerem je upoštevanje meril temeljni delovni pripomoček. Merila predstavljajo najbolj zaželeno značilnosti krajine znotraj kategorije izjemnih krajin. Merila so vrednostne značilnosti, ki jih lahko razberemo v prostoru, so primerljiva in zaradi njih je lahko postopek vrednotenja transparenten in ponovljiv.

Slika 7: Izbor izjemnih krajin (ilustracija: Nataša Bratina Jurkovič)

6.2 Izbor meril za določanje izjemnih krajin

Evidentiranje in vrednotenje krajin, ki naj bi se uvrstile v kategorijo izjemnih krajin, mora potekati po čim objektivnejšem postopku. To dosežemo z vzpostavitvijo sistema ustreznih meril. V študiji so določene določujoče značilnosti krajin, ki naj bi se uvrščale med izjemne, oblikovane so kot merila in predvidena je uporaba meril pri postopku določanja izjemnih krajin.

Ob opredeljevanju krajin in uporabi meril je najprej treba ugotoviti, katere značilnosti in prostorske prvine so vezane na pomen izjemnega. Nekatere med njimi se v prostoru večkrat pojavljajo, delujejo kot pravilo in jih je mogoče določiti kot določujoče. Druge značilnosti se lahko pojavljajo kot enkratni pojavi, saj so prav ti v krajini potencialno opredeljeni kot izjemni in so izredno visoko vrednoteni. Pri opredeljevanju izjemnih krajin gre za razvrščanje in vrednotenje prostorskih

struktur na podlagi poznavanja objektivno določljivih elementov v krajinski zgradbi ter na podlagi opazovanja, dojemanja in doživljanja prostora.

Glede na različne tuje in nacionalne izkušnje z vrednotenjem krajinskega prostora so v študiji opredeljena in podrobneje opisana temeljna merila, na podlagi katerih naj bi posamezna območja uvrstili med izjemne krajine Sredozemlja^[4].

6.3 Seznam meril za opredeljevanje izjemnih krajin Sredozemlja

Na podlagi teh meril naj bi se v kategorijo izjemnih krajin Sredozemlja uvrstile krajine, ki:

- izražajo tradicionalne oblike bivanja in pridelovanja, prilagojene naravni zgradbi;
- imajo vidno izrazite poselitvene vzorce in poudarjene arhitekturne člene;
- imajo simbolne, pričevalne, kulturne oziroma asociacijske vrednosti;
- imajo velike doživljajske vrednosti (naravna zgradba in ustvarjene vrednosti);
- so enkratne v regionalnem, državnem ali celo širšem prostoru;
- imajo posebne vrednosti naravne krajinske zgradbe;
- izražajo nacionalno identiteto.

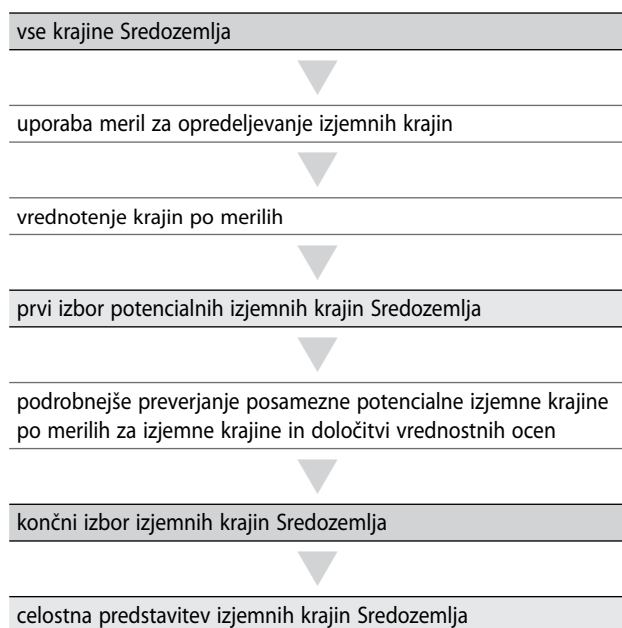
7 Metodologija za izbor izjemnih krajin

Posebnost in vrednost izjemnih krajin sta v njihovi enkratnosti in izjemnosti, ki že v osnovi zahtevata poglobljeno obdelavo vsake izjemne krajine posebej. Poleg jasno postavljenih meril za izbor izjemnih krajin je treba dobro poznati problematiko izjemnih krajin in stanje prostora na obravnavanem območju. Za podrobnejše analitično vrednotenje vseh sredozemskih krajin, ki imajo posebne vrednosti, je treba predvideti terensko delo ter proces vrednotenja in odločanja o uvrščanju posameznih območij med vrednejša oziroma izjemna, o želenih stanjih teh krajin in možnostih za njihovo uresničevanje. Pomemben vir podatkov so tudi upravno-administrativne enote na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, ustanove za varstvo kulturne dediščine, za ohranjanje narave, ustanove za varstvo okolja in druge ustanove, ki poznajo stanje in problematiko teh območij, razvojne težnje sektorskih dejavnosti, socialno-demografsko strukturo in druge potencialne v prostoru.

7.1 Delovni postopek

Opredeljevanje izjemnih krajin obsega predvsem evidentiranje,

Slika 8: Shematični prikaz delovnega postopka (ilustracija: Nataša Bratina Jurkovič)

vrednotenje in opredeljevanje zelenih stanj izjemnih krajin ter usmeritve za njihovo varstvo. Delovni postopek za izbor izjemnih krajin je prikazan na sliki 8. Za osnovo se zajame vse že evidentirane ali celo tipološko opredeljene sredozemske obalne krajine v posamezni regiji ali državi. Na podlagi seznama meril za opredeljevanje izjemnih krajin Sredozemlja ali določitve še podrobnejšega nabora meril se opravi prvi grobi izbor krajin, ki bi se lahko uvrstile med izjemne krajine. Temu sledi preverjanje vsake posamezne potencialne izjemne krajine s pomočjo lestvice širšega nabora meril in določitve vrednostnih ocen. Nato se opredeli končni izbor izjemnih nacionalnih krajin, ki so se uvrstile najvišje in jih lahko strokovno utemeljimo. Za vse izjemne krajine je treba izdelati opis, določiti meje območja, usmeritve za vzdrževanje in upravljanje teh krajin.

7.2 Predstavitev izjemnih krajin

Vsako izjemno krajino je treba podrobno opisati, opredeliti prostorsko problematiko, njeno zeleno stanje ter usmeritve za vzdrževanje te krajine in ohranjanje izjemnih krajinskih značilnosti. V ta namen lahko sestavimo obrazec za vrednotenje in predstavitev izjemnih krajin, v katerem je treba opredeliti stanje krajine z opisom, določiti mejo območja in grafične predstavitve, vrednostno oceniti posamezno merilo za izbor, opredeliti tipološko skupino krajine, navesti potencialno ogroženost krajine in vzroke, določiti pomen izjemne krajine na regionalni ali nacionalni ravni, navesti varstveno kategorijo, če se vanjo že uvršča, določiti zeleno stanje krajine in morebitne posebnosti. V študiji *Outstanding Landscapes in the Mediterranean* sta praktično predstavljena predlog izjemne krajine Sredozemlja iz Slovenije, in sicer območje Strunjanskih solin,

in predlog izjemne krajine Sredozemlja iz Hrvaške – delta reke Neretve (slika 9).

8 Uporaba rezultatov določitve izjemnih krajin

Z opredelitvijo izjemnih krajin dosežemo določitev in pregled najvrednejših krajinskih območij, hkrati pa so rezultati lahko uporabni v različne namene – prostorsko načrtovalski, okoljevarstveni in razvojni nameni, predvsem na področju turizma in kmetijstva, za izobraževanje in ozaveščanje javnosti.

Rezultati določitve in legalizacije izjemnih krajin se lahko uporabljajo na več področjih:

- kot strokovne podlage pri pripravi razvojnih in varstvenih strategij (prostorskih, gospodarskih in sektorskih),
- pri prostorskem načrtovanju za izdelavo prostorskih aktov,
- kot vrednostna ocena stanja v prostoru,
- v okviru ohranjanja naravne dediščine in varstva kulturne dediščine,
- kot osnova za vrednotenje vplivov na krajino v postopkih strateške presoje vplivov na okolje,
- pri načrtovanju gospodarskih dejavnosti, predvsem turizem in druge dejavnosti,
- pri razvoju in varstvu kmetijstva,
- v znanstvene in raziskovalne namene,
- za ozaveščanje javnosti ter v učno-vzgojne in izobraževalne namene.

Vključenost in upoštevanje izjemnih krajin v prostorskem načrtovanju pomeni možnost usmerjanja prostorskega razvoja različnih dejavnosti na najvrednejših krajinskih območjih sredozemske regije. Uresničevanje ohranjanja zelenega stanja izjemnih krajin je odvisno od instrumentov za vzpostavljanje in vzdrževanje zelenih stanj in najvrednejših krajinskih območij. Opredelitev teh instrumentov pa mora poleg prostorskih ukrepov vključevati družbena, pravna, finančna in druga sistemska vprašanja.

Namen določanja izjemnih krajin je ohranjanje krajinskih, simbolnih in drugih prostorskih značilnosti, pomembnih za prepoznavnost obalnih sredozemskih območij. Zato bi bilo dolgoročno dobro izjemne krajine zakonsko priznati ter jih vključiti v politiko prostorskega načrtovanja in politike drugih sektorjev. Izjemne krajine naj bi bile praviloma v pristojnosti urejanja na državni ravni posamezne države, vendar v enotnem okviru celotne širše regije Sredozemlja. Enoten način opredeljevanja, varstva in urejanja izjemnih krajin Sredozemlja je nujen, če želimo skupaj ohraniti najvrednejšo krajinsko dediščino tega območja. Vsaka sredozemska država bi tako morala

Slika 9: Kulturna krajina delte reke Neretve (foto: Marko Prem)

pri prostorskem načrtovanju zagotoviti strokovne podlage ter ustrezne pravne in tudi materialne razmere za vzpostavitev sistema izjemnih krajin.

Vsebino varstva in razvoja izjemnih krajin je mogoče vključiti tudi v vse druge sektorske politike, kot so kultura, varstvo okolja, kmetijstvo, socialna in gospodarska politika ter tudi vse druge politike, ki bi lahko neposredno ali posredno vplivale na krajino. Za uresničevanje prostorsko načrtovalskih ciljev na območjih izjemnih krajin bi bilo treba določiti usmeritve za varstvo in urejanje izjemnih krajin, ki bi jih morale vključiti in upoštevati vse druge dejavnosti oziroma sektorji. Posamezni sektorji, ki so aktivno vključeni na območjih izjemnih krajin Sredozemlja (predvsem kmetijstvo, poselitev, infrastruktura, in turizem), morajo biti na teh območjih še posebej pripravljeni na konkretnejše varstvene usmeritve in omejitve ter medsektorsko usklajevanje različnih interesov.

9 Sklep

Vsaka družba si mora zagotoviti postopke, s katerimi uravnava prostorska dogajanja tako, da se razvojni cilji uresničujejo ob čim manjši škodi v okolju. Najprej pa je treba dvigniti zavest o posledicah razvoja tako, da vsaka odločitev o določenem posegu v prostor hkrati pomeni tudi odločitev o varstvu. Krajina je kot skupni imenovalec in nosilec družbenega interesa na ekološkem, gospodarskem in kulturnem področju, pri čemer je poudarek na ohranjanju in razvoju njenih prepoznavnih naravnih in kulturnih značilnosti.

Sredozemski prostor je v pogledu krajinske zgradbe izrazito pester in raznolik, ob tem pa je kljub številnim negativnim prostorskim spremembam, ki so izraz tehnoloških in družbenih sprememb v zadnjih desetletjih, ponekod ohranil še razmeroma kakovostno krajino. Skrb za varstvo še ohranjenih tipičnih obalnih krajin Sredozemlja v zadnjih letih narašča, saj

so se sredozemske države začele zavedati, da je to njihovo bogastvo in identiteta. Najpomembneje je, da ohranjene obalne krajine pomenijo kakovost bivanja prebivalcev in privlačnost za turizem, kar je ključno za gospodarski razvoj in ohranjanje ekonomske ravni sredozemskih držav.

Opredelitev izjemnih krajin kot najvrednejših krajinskih območij na ozemlju posamezne države oziroma širše regije Sredozemlja vzpostavlja hierarhijo med posameznimi predeli nacionalnega ozemlja in poudarja določena krajinska območja. Krajine, ki jim pripisujemo posebne vrednosti in jih uvrščamo med izjemne krajine, torej opredelimo po njihovi enkratnosti, redkosti in tudi značilnosti, simbolnosti ter stopnji doživljajske vrednosti. Za njihovo uvrstitev med izjemne krajine je zelo pomembna vidna poudarjenost.

Uresničevanje ukrepov v okviru varstva in urejanja izjemnih krajin je treba izvajati v skladu z veljavno zakonodajo in prostorsko dokumentacijo ter po potrebi izdelati in sprejeti nove prostorske akte. Hkrati se s tem zagotovi tudi upoštevanje in izvajanje mednarodnih pravnih dokumentov. Zagotoviti je treba izvajanje določil Evropske konvencije o krajini (2000), ki med drugim določa, da morajo države podpisnice zagotavljati ustrezne ukrepe za vrednotenje in ohranjanje krajine na svojem ozemlju. V okviru Barcelonske konvencije so pravno veljavna določila Protokola o integralnem upravljanju z obalnimi območji Sredozemlja (Protokol ICZM, 2008), v katerem so posebej poudarjene in obravnavane obalne krajine kot najranljivejša območja v Sredozemlju. Uveljavitev Protokola ICZM kot pravnega instrumenta v praksi bo pripomogla k učinkovitemu upravljanju in ustreznemu trajnostnemu prostorskemu razvoju. Tak prostorski razvoj bo zagotavljal oblikovanje in ohranjanje kakovosti obalnih območij in neposredno izvajanje sredozemske strategije za trajnostni razvoj, z namenom celovitega upravljanja obalnih območij Sredozemlja.

Odgovorno urejanje prostora je kar najbolj povezano prav z določanjem razmeroma podrobnih pogojev za umestitev ali razvoj dejavnosti v prostoru. Če je naš cilj, da želimo zagotoviti kakovostno stanje v prostoru, je treba celovito trajnostno usmerjati družbeni, gospodarski in okoljski razvoj. Kakovostnega stanja prostora ni mogoče zagotavljati samo v okviru pravnih instrumentov. Za zagotavljanje varstva obalnih krajin Sredozemlja, izvajanje ustreznega prostorskega načrtovanja in upravljanja krajin je treba uporabiti različne prostorsko načrtovalske instrumente in metodologije za varstvene opredelitve. Pomembno je, da so uporabljene instrumente in metodologije čim bolj primerljivi za vsa območja Sredozemlja. Nujno je, da se obalna območja obravnava enovito in celovito z namenom čezmejnega sodelovanja ter doseganja enotnih in primerljivih rezultatov v prostoru.

Z opredelitvijo in s pravno zaščito izjemnih obalnih krajin Sredozemlja ter določitvijo usmeritev za njihovo nadaljnji razvoj in varstvo bomo prispevali k ohranitvi identitete Sredozemlja in s tem obalnega prostora, kakovosti bivanja prebivalcev in potenciala za turizem kot ene od temeljnih gospodarskih panog. Tako bomo tudi umirili ali ponekod celo ustavili procese razvrednotenja in degradacije prostora, v prostorskem in okoljskem smislu. Spoznanja o izjemnih krajinah bi bilo v prihodnje dobro vključiti v sektorske politike in sektorsko zakonodajo. Posledično je treba zagotoviti finančna sredstva in finančne instrumente za zagotavljanje izvajanja ohranjanja izjemnih krajin.

Mag. Nataša Bratina Jurkovič, univ. dipl. inž. kraj. arh.

Allinea plus, d. o. o. – storitve, svetovanje, prostorsko načrtovanje, krajinska arhitektura, Ljubljana
E-pošta: natasa.b.jurkovic@allinea.si

Opombe

[1] Študija Outstanding Landscapes in the Mediterranean je napisana v angleškem jeziku, obsega 100 strani in vključuje 120 fotografij, ki nazorno ponazarjajo opisano tematiko sredozemskih krajin in izjemnih krajin. V celoti jo dostopna na spletni strani institucije PAP-RAC – <http://www.pap-thecoastcentre.org/razno/outstanding-final%20SP%20WEB.pdf>.

[2] Protokol ICZM ali Protokol o integralnem upravljanju z obalnimi območji Sredozemlja je bil v okviru Barcelonske konvencije podpisan 21. januarja 2008 v Madridu in je stopil v veljavo 24. marca 2011, ko ga je ratificiralo šest držav. Slovenija je Protokol ICZM ratificirala kot prva izmed sredozemskih držav, in sicer 25. septembra 2008. Članice Barcelonske konvencije so ta dan – 25. september – razglasile za Dan obale.

[3] Naloga je leta 2009 kot najboljši izbrani predlog iz Slovenije kandidirala na prvem izboru za krajinsko nagrado Sveta Evrope in dobila posebno priznanje za zelo dobro strokovno študijo s področja krajine, ki vsebuje primer dobre prakse. (On 23 September 2009, on 1066th Meeting of The Committee of Ministers' Deputies of Council of Europe conferred the Council of Europe first Landscape Award, under the European Landscape Convention and gave special mention and recognition to some projects.)

[4] Seznam meril za določanje izjemnih krajin Sredozemlja je bil pripravljen na podlagi spoznanj iz projekta Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije, Izjemne krajine Slovenije, in meril za določanje kulturnih krajin UNESCO – svetovna dediščina ter z upoštevanjem ciljev, določenih v Barcelonski konvenciji, pravnih zahtev Protokola ICZM in ciljev Evropske konvencije o krajini.

Viri in literatura

Areas of Outstanding Natural Beauty. Dostopno na: <http://www.aonb.org.uk/wba/naaonb>.

Barcelona Convention – UNEP. Dostopno na: http://www.unep.ch/regionalseas/regions/med/t_barcel.htm.

Bratina Jurkovič, N. (2008). Carcterisation et labellisation des paysages Mediterraneens pour preserver leur diversite./Project n. 19, Preserving Mediterranean landscape diversity through characterisation and labelling. Project proposal published in enjeux Mediterranee, 25 projets pour les pays de la Mediterranee, Anima Investment Network, p. 70.

Bratina Jurkovič, N. (2008). Evropska konvencija o krajini – izvajanje v Sloveniji. Allinea plus, d. o. o., Ljubljana, Slovenija. Izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija.

Bratina Jurkovič, N. (2010). European landscape convention – implementation in Slovenia. Allinea plus, d. o. o., Ljubljana, Slovenija. Izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija.

Bratina Jurkovič, N. (2010). Outstanding landscapes in the Mediterranean – Thematic Study. Split, Priority Actions Programme – Regional Activity Centre (PAP-RAC), UNEP – Mediterranean Action Plan.

Bratina Jurkovič, N. (2011). Synthesis report of thematic studies on Landscape Management Methodologies. Split, Priority Actions Programme – Regional Activity Centre (PAP-RAC), UNEP – Mediterranean Action Plan.

European Landscape Convention – Council of Europe. Dostopno na: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/default_EN.asp.

Hudoklin, J. (1994). Tipologija krajin in opredeljevanje krajin posebnih vrednosti v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Katedra za krajinsko arhitekturo.

Hudoklin, J. (1998) Usmeritve za urejanje izjemnih krajin v Sloveniji. Acer, d. o. o., Novo mesto, Slovenija.

ICZM Protocol – the seventh Protocol in the framework of the Barcelona Convention. Dostopno na: http://www.pap-thecoastcentre.org/razno/ICZM_flyer_final_print.pdf.

IUCN, the International Union for Conservation of Nature. Dostopno na: <http://www.iucn.org>.

Landscape, the trump card of Europe; discussion on the European Landscape Convention (2005). Atelier Rijksbouwmeester, Ministerie van LNV, Ministerie van VROM, Nizozemska.

Management Guidelines for IUCN Category. V: Protected Areas Protected Landscapes / Seascape (2002). Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 9., Cardiff University, Velika Britanija, Adrian Phillips, Author and Series Editor, IUCN – The World Conservation Union.

Marušič, J., idr. (1998). Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji – Metodološke osnove/ Regional distribution of Landscape types in Slovenia – Methodological Bases. Inštitut za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, Slovenija.

Matvejevič, P. (2008). Mediteranski brevir. Založba V. B. Z. Ljubljana, Slovenija, 243 s.

Ogrin, D. (1996). Strategija varstva krajine v Sloveniji. Inštitut za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, za: Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija.

Ogrin, D. (2005). Mediterranean landscapes, Contribution to a better management. PAP-RAC, Split, Hrvaška.

Ogrin, D., idr. (1996–2000). Izjemne krajine Slovenije. Inštitut za

krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, Slovenija, 30 s.

Outstanding landscapes in the Mediterranean–Thematic Study. Priority Actions Programme, 2010. Dostopno na: <http://www.pap-thecoastcentre.org/razno/outstanding-final%20SP%20WEB.pdf>.

Phillips, A. (2002). Management Guidelines for IUCN Category V: Protected Landscapes/ Seascapes. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 9, IUCN – The World Conservation Union, Cardiff University, Velika Britanija.

Prem, M. (2007). Landscape Management in Mediterranean coastal areas – For quality landscape. Fourth meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention, Landscape and society/Krajina in družba. Ljubljana, Slovenija 11–12, maj 2006. Svet Evrope, Strasbourg, Francija.

State of the environment and development in the Mediterranean – 2009 (SOED) (2009). UNEP/MAP – Plan Bleu, Atene, Grčija.

UNESCO, The World Heritage, Cultural landscapes. Dostopno na: <http://whc.unesco.org/en/culturallandscape>

World Heritage Centre (1993). Tentative lists on cultural landscapes by States Parties to the World Heritage Convention. World Heritage Circular Letter No.4, 8.

Yves Luginbuhl (ur.) (1992). Mediterranean landscape. Published by: Electa, Milano, Italija, 315 p.